

Krzysztof Kasperowicz

"Die Entstehung der Einleitung des Preußischen Allgemeinen Landrechts von 1794", Andreas Schwennicke, Frankfurt am Main 1993 : [recenzja]

Meritum 4, 203-207

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andreas Schwennicke, *Die Entstehung der Einleitung des Preußischen Allgemeinen Landrechts von 1794*, Vittorio Klostermann Verlag, Frankfurt am Main 1993, ss. 488.

Zagadnienie historii nowożytnego prawa pruskiego jest obszarem przeznaczonym dla stosunkowo wąskiej grupy badaczy, których wiedza winna obejmować nie tylko problematykę *stricte* historyczną, lecz także znajomość twórczości i poglądów niemieckich filozofów, do których zaliczali się m.in. Gottfried Wilhelm Leibniz, Christian Wolff, Samuel Pufendorf czy też Immanuel Kant.

Do wyżej wspomnianej grupy historyków zalicza się niemiecki historyk prawa Andreas Schwennicke, który poprzez wsparcie innych wybitnych profesorów prawa, takich jak Harald Siems, Hermann Nehlsen, Dieter Simon czy też Michael Stolleis, podjął próbę analizy okoliczności powstania wstępu do jednej z największych europejskich kodyfikacji prawnych XVIII w.¹

Prezentowana praca posiada rozbudowany aparat naukowy, co jest widoczne w liczbie przypisów, których główną cechą charakterystyczną jest ich objętość. Za ich pomocą autor wyjaśnia niuanse związane z omawianym przez niego tematem, poparte bogatym zasobem literatury przedmiotu. Kolejnym aspektem naukowości pracy jest obszerny materiał źródłowy, do którego autor miał dostęp w wyniku licznych kwerend o charakterze archiwalnym oraz bibliotecznym. Najwięcej tego typu dokumentów pochodzi z Deutsches Zentralarchiv II w Merseburgu. Głównymi bibliotekami, z których autor korzystał były przede wszystkim te o charakterze uniwersyteckim oraz te, będące częścią archiwów państwowych oraz instytutów naukowych. Do nich zaliczają się między innymi: Universitätsbibliothek München, Bayerische Staatsbibliothek München, Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Universitätsbibliothek Bonn, Universitätsbibliothek Tübingen, Bibliothek des Leopold-Wenger-Instituts für Rechtsgeschichte². Zatem wyżej wymienione

---

¹ Andreas Schwennicke, *Die Entstehung der Einleitung des Preußischen Allgemeinen Landrechts von 1794*, Frankfurt am Main, s. VII–VIII.

² *Ibidem*, s. VII.

cechy wskazują w sposób wyraźny, iż nie jest to publikacja o charakterze popularnonaukowym, lecz ściśle naukowym. Dodatkowo podczas lektury uwagę czytelnika może przykuć język publikacji. Zrozumienie tekstu napisanego przez Andreasa Schwennicke wymaga od czytelnika znajomości fachowej terminologii prawniczej, często naszpikowanej pojęciami, których przekład na język polski nastrocza trudności. Wynika to między innymi ze stosowania jednocześnie dwóch języków typowych dla nauki prawniczej. Są to język staroniemiecki oraz łacina.

Praca posiada rzadko spotykany układ spisu treści, który ułatwia czytelnikowi przyswojenie przeczytanej treści danego rozdziału. Jest on bardzo przemyślany, ponieważ głównym kryterium stanowią poszczególne paragrafy tekstu wstępu do kodyfikacji. Ogółem na obszernej pracy, zawierającej łącznie 488 stron, występuje pięć rozdziałów, z których rozdziały drugi oraz czwarty podzielone są na podrozdziały, nazwane przez autora innym terminem, aniżeli jest to przyjęte przez język niemiecki³. Uwagę zwraca rozdział czwarty, najobszerniejszy, w którym każdy podrozdział (*Abschnitt*) kończy się podsumowaniem (*Zusammenfassung*). Taka struktura, narzucona poprzez omówienie poszczególnych paragrafów, których sens zostaje następnie zestawiony w osobnym podsumowaniu, zdecydowanie ułatwia przyswojenie wiedzy oraz zapamiętanie najważniejszych aspektów, poruszonych w danym podrozdziale.

Kolejnym punktem rozważań na temat publikacji jest omówienie poszczególnych rozdziałów pod kątem ich zawartości. Rozdział pierwszy stanowi wstęp oraz nakreślenie problematyki przez autora. W nim zawarty jest cel pracy oraz wyjaśnienie, czym jest *preußische Allgemeine Landrecht*. Autor wyjaśnia również, że w obejmującym 108 paragrafów wstępie, zostają zawarte ogólne zapisy o prawodawstwie oraz o stosunku państwa do obywatela, o których powstaniu traktuje niniejsza praca⁴. Za cel pracy autor przyjmuje wykazanie, że przepisy zawarte we wstępie miały znaczenie polityczne oraz udowodnienie, że wprowadzane zarządzenia nie przekształcały, ani nie zaburzały politycznego oraz społecznego porządku Prus w epoce późno fryderycjańskiej. Mimo tego redaktorzy byli zawzięcie krytykowani zarówno przez konserwatywnych przedstawicieli szlachty pruskiej, jak i przez liberałów. Właśnie z powodów polityczno-społecznych trwają do tej pory dyskusje i polemiki dotyczące po-

³ W języku niemieckim słowo podrozdział tłumaczy się jako *Der Unterkapitel*. Autor natomiast używa terminu *Der Abschnitt*, co w tłumaczeniu na język polski oznacza akapit.

⁴ A. Schwennicke, op. cit., s. 1.

wstania zarządzeń zawartych we wstępie. Dlatego też autor przedstawia publikacje, które stanowią podmiot do dyskusji nad istotą polityczną przepisów.

Rozdział drugi stanowi przegląd przez etapy powstawania wprowadzenia do Landrechtu z 1794 r. Występujący podział na podrozdziały wyraźnie rozgranicza etapy powstawania omawianego wstępu. Najważniejszym zapisem w tym podrozdziale jest nakreślony przez autora trójstopniowy proces powstania końcowego wydania. Wyróżnia on:

1. Zebranie materiałów oraz wstępne szkice projektu.
2. Szkice do wstępu wydrukowanego projektu z 1784 r.
3. Modyfikacje wstępu wydrukowanego szkicu, zawartego w Powszechnej Księdze Praw z 1791 r.⁵

Zapis ten ułatwia zrozumienie procesu wydawniczego wstępu. Zauważalny jest również czas w jakim powstało jego ostateczne wydanie. Tym szkicem autor daje również do zrozumienia czytelnikowi, że redakcja wprowadzenia nie była procesem szybkim oraz sprawnym. Drugi podrozdział omawia rozpoczęcie prac oraz powstanie pierwszych szkiców z lat 1780–1783. Omówiony zostaje tutaj w sposób szczegółowy proces zebrania odpowiednich osób do zespołu, mającego zredagować przysłą kodyfikację oraz rozpoczęcie prac nad nią.

Kolejne podrozdziały dotyczą udziału stanów w procesie redagowania wstępu. Schwennicke zwraca tu uwagę na ich rolę opiniotwórczą. Dla potwierdzenia swoich tez przedstawia on oryginalne teksty dokumentów archiwalnych, których treść wyraźnie wskazuje na rolę społeczeństwa stanowego przy powstawaniu kodyfikacji. Żeby jeszcze bardziej potwierdzić tą tezę, autor podkreśla, że *w latach 1724, 1740 oraz 1749 podczas reform Samuela von Cocceji stany zostały poproszone o radę*⁶. Ostatnie trzy podrozdziały drugiego rozdziału autor w pełni poświęca zagadnieniom obejmującym końcowe prace dotyczące wprowadzenia ostatecznego tekstu wstępu. W tytułach podrozdziałów proces ten jest bardzo widoczny, co podkreśla wyraźnie zacytowane w pracy zdanie króla Fryderyka Wilhelma III: *myślę, że nazwa „księga praw” z czysto dobrych pobudek nie powinna zostać nadana tej pracy*⁷.

Rozdział trzeci pracy omawia literaturę oraz źródła zastosowane przez redaktorów w celu sporządzenia tekstu wstępu. Jest on najkrótszy spośród pozostałych zamieszczonych w pracy. Najważniejszą cechą tego rozdziału jest wykaz literatury zawartej w przypisach sporządzonych przez autora.

⁵ Ibidem, s. 16.

⁶ Ibidem, s. 37.

⁷ Ibidem, s. 61.

Najobszerniejszy, ponieważ liczący aż 308 stron jest rozdział czwarty pracy. Poprzez chociażby objętość można spostrzec, że rozdział skupia się na istocie problematyki, podjętej przez autora. Ta część pracy zawiera sześć obszernie opisanych podrozdziałów, które dodatkowo zostały przez autora wypunktowane, celem opisanego odrębnych wątków zawartych w przepisach wstępu. Jest to swoisty komentarz Schwennickego do poszczególnych przepisów wstępu do *Allgemeines Landrecht*. Podrozdziały omawiają problemy dotyczące źródeł prawa pruskiego, następnie publikacji Landrechtu oraz jego prawnego rozgraniczenia wobec obywateli pruskich. Na końcu autor przedstawia przepisy dotyczące przywilejów, praw i obowiązków państwa oraz obywateli. Każdy podrozdział kończy podsumowanie rozważań nad wybranymi paragrafami, w których autor zamieszcza swoje wnioski oraz przemyślenia na omawiany przez niego temat. Szczegółowy sposób omówienia poszczególnych aspektów, zawartych w paragrafach wstępu oraz bogata baza źródłowa przedstawiona w omawianym rozdziale stanowią główny argument, pozwalający stwierdzić, iż jego komentarz należy do najbardziej konstruktywnych i rzetelnych.

Ostatni, piąty rozdział zawiera podsumowanie całości pracy oraz konkluduje rozważania autora na temat historii wprowadzenia wstępu do kodyfikacji. Mimo obszernie przedstawionego komentarza, Schwennicke wyraźnie podkreśla, że *genezy wprowadzenia wstępu do Allgemeines Landrecht nie da się jednoznacznie wyjaśnić poprzez pojedyncze pytania do zagadnienia*⁸. Zaznacza również tezę dotyczącą formułowania prawa w Prusach, która opierała się na przepisaniu poprzedniej kodyfikacji obowiązującej przed uchwaleniem nowej. Następnie przepisy starego prawodawstwa formułowano w taki sposób, aby spełniały kryteria nowo powstającej⁹. W tym samym rozdziale zwraca uwagę porównanie, jakiego dokonał Schwennicke. Dokonał on całkiem interesującego spostrzeżenia, zestawiając wprowadzenie *Allgemeines Landrecht* z innym wprowadzeniem, powstałym we Francji 26 sierpnia 1789 r., dotyczącym praw człowieka. Jednakże, jak zaznacza autor na samym początku swojej pracy, *Allgemeines Landrecht* nie miał wprowadzać żadnych działań rewolucyjnych w państwie pruskim¹⁰.

Kolejnym argumentem podkreślającym wartość omawianej pracy są jej załączniki. Autor zamieścił ich aż dziewięć. Są to teksty pochodzące z dokumentów archiwalnych GStA w Merseburgu¹¹, na które składają się również

⁸ Ibidem, s. 377.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Zob. ibidem, s. 2.

¹¹ GStA – Geheimes Staatsarchiv.

rękopisy samego Carla Gottlieba Svareza oraz Ernsta Ferdinanda Kleina, którzy walnie przyczynili się do powstania kodyfikacji.

Z korzyścią dla pracy przemawia również potężna bibliografia zawierająca czterdzieści dwie strony, z czego dwie i pół strony to materiały archiwalne oraz kolejne trzynaście to literatura, która została wydana przed 1800 r. Pozostałe publikacje zostały wydane po 1800 r. Wątek bibliograficzny poruszony w celu przybliżenia czytelnikowi faktu, w jakim stopniu współcześni historycy prawa odwołują się do prac sprzed ponad dwustu lat, które wciąż stanowią wiarygodny punkt odniesienia do współczesnych badań nad prawem pruskim.

W pracy zawarty jest również wykaz skrótów, umożliwiających łatwe odczytanie niektórych pojęć, ściśle związanych z tematyką prawniczą.

Podsumowując niniejszą recenzję, należy stwierdzić, iż mamy do czynienia z publikacją, która w sposób wnikliwy porusza tak mały obszar *Allgemeines Landrecht*, jakim jest tekst jego wprowadzenia. Jest to również jedna z nielicznych prac, jaka powstała w XX stuleciu, która porusza zagadnienie nowożytnego prawa pruskiego za czasów Fryderyka II oraz Fryderyka Wilhelma III. Ilość materiału archiwalnego oraz literatury przedmiotu pozwala ponadto stwierdzić, iż monografia zasługuje na miano niezwykle ważnej dla historyków, zajmujących się zagadnieniem historii prawa pruskiego epoki nowożytnej. I chociażby ze względu na ten fakt, praca zasługuje na miano jednej z najlepszych w swojej, mało dotychczas opisaney dziedzinie.

Krzysztof Kasperowicz (Olsztyn)